

La vista i els plànols de Barcelona d'Ambrosio Borsano (1672-1687)

Francesc Nadal Piqué*

El territori català,¹ i en particular la ciutat de Barcelona, constituí un dels principals escenaris del seguit de guerres que enfrontaren la Monarquia Hispànica amb la francesa entre 1667, any d'inici de la Guerra de la Devolució, i 1697, el de la fi de la Guerra dels Nou Anys, durant el regnat de Carles II.² Les diverses campanyes militars d'aquells anys van generar, tant per part de l'exèrcit francès com de l'espanyol, una diversa i nombrosa producció cartogràfica militar referida al territori català, amb una atenció especial al port i al front marítim de Barcelona.³

En aquesta comunicació s'estudien quatre plànols i una vista de Barcelona fets entre els anys 1673 i 1687 per Ambrosio Borsano, enginyer militar italià, per a l'exèrcit espanyol. Uns treballs dels que se'n tenien uns coneixements genèrics, però sense haver estat objecte de cap estudi detallat.⁴ Hem dividit aquesta recerca en dos apartats: en el primer explicarem, de forma breu, la trajectòria de Borsano com a enginyer militar, i intentarem situar la seva obra cartogràfica en el marc de

* Universitat de Barcelona.

1. Aquest treball s'ha dut a terme en el marc del projecte de recerca CSO2011-2927-C02-01, finançat per la Direcció General de Investigació del Plan Nacional de I+ D+i.
2. Antonio ESPINO LÓPEZ, *Cataluña durante el Reinado de Carlos II. Política y guerra en la frontera catalana, 1679-1697*, Cerdanyola del Vallès, Universitat Autònoma de Barcelona (Manuscrits, 5), 1999; Oscar JANÉ CHECA, *Catalunya i França al segle XVII. Identitats, contraidentitats i ideologies a l'època moderna (1640-1700)*, Catarroja, Afers, 2006; Christopher STORRS, *La resistència de la Monarquia Hispànica, 1665-1700*, Madrid, Actas, 2006 (2013).
3. Un exemple d'aquest interès resta palès en el *Recueil des cartes et costes de Catalogne et des isles de Majorque Minorque et Yvice avec les plans particuliers des places, des isles, veuës, ports & mouïllages...*, un atlas hidrogràfic, aixecat el 1680 per l'enginyer militar francès Pène on hi ha una vista del port de Barcelona. Vegeu: *L'Atlas de les illes Balears de Lluís XIV*, Palma de Mallorca, J. J. de Olañeta, 2010, pàg. 34-35.
4. Albert GARCIA ESPUCHE, «La imatge global (1585-1758)», dins Albert GARCIA ESPUCHE i Teresa NAVAS (ed.), *Retrat de Barcelona*, Barcelona, Centre de Cultura Contemporània de Barcelona i Ajuntament de Barcelona, 1995, vol. 1, pàg. 89; Lluís CORTADA i COLOMER, *Estructures territorials, urbanisme i arquitectura poliocèrtics a la Catalunya preindustrial*, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 1998, vol. 1, pàg. 276; Ramon ALBERCH i FUGUERAS i Francesc CABALLÉ i ESTEVE, «La ciutat a través del temps. Cartografia històrica», dins Jaume SOBREQÜÉS i CALLICÓ (dir.), *Història de Barcelona*, Enciclopèdia Catalana i Ajuntament de Barcelona, 2001, pàg. 42-43; Montserrat GALERA, «Cataluña. 1687», dins Carmen LITER MAYAYO, M. Luisa MARTÍN-MERÁS i Francisca SANCHIS BALLESTER (ed.), *Tesoros de la cartografía española*, Madrid, Biblioteca Nacional, 2001, pàg. 133-135; Guenièvre FOURNIER-ANTONINI, *Barcelona, Gênes et Marseille. Cartographie et images (XVe-XIXe siècle)*, Turnhout, Brepols, pàg. 283.

l'escola milanesa de cartografia militar; en el segon, analitzarem aquests documents cartogràfics.

L'enginyer militar Ambrosio Borsano

Ambrosio Borsano va ser un dels principals enginyers militars d'origen italià al servei de la monarquia espanyola.⁵ Nascut a Milà a començaments de la dècada de 1630, inicià la seva carrera militar a l'Estat de Milà el 1648, en el marc de la guerra al nord d'Itàlia entre la monarquia espanyola i la francesa per l'hegemonia d'Europa.⁶

Des d'aleshores, i fins 1653, participà com a soldat sense sou del rei d'Espanya al servei de les armes espanyoles en diverses activitats bèl·liques contra l'exèrcit francès que tingueren lloc en territori italià:⁷ el setge de Cremona de 1649; la reconquesta del presidi de Porto Longone, situat a l'illa d'Elba, el 1650, que havia estat ocupat pels francesos quatre anys abans; l'ofensiva de l'exèrcit espanyol contra diverses fortaleses del Piemont el 1652; i, també, aquell mateix any, en la presa de la plaça de Casal Monferrato.⁸

En totes aquestes accions de caràcter bèl·lic també participà l'enginyer militar Gaspare Beretta (1623-1703), que esdevingué el mestre de Borsano en l'art de l'enginyeria militar.⁹ Aquest fet ens porta a pensar que probablement va ser en el decurs d'alguna d'aquestes accions que Borsano el deuria conèixer. Més endavant, el 1653, Ambrosio Borsano ingressà a l'exèrcit espanyol amb el càrrec d'ajudant d'enginyer militar, sota les ordres de Gaspare Beretta. Aquest, que esdevindria enginyer militar major de l'Estat de Milà, fou autor d'una destacada obra en els camps de l'arquitectura i la cartografia militar;¹⁰ un camp en el qual el traçat de plantes de fortaleses i, en particular, de plànols de places fortes o ciutats fortificades estava experimentant un gran desenvolupament,¹¹ i en el que Beretta

5. Alicia CÁMARA MUÑOZ, «Esos desconocidos ingenieros», dins Alicia CÁMARA MUÑOZ (coord.), *Los ingenieros militares de la Monarquía hispánica en los siglos XVII y XVIII*, Madrid, Ministerio de Defensa, 2005, pàg. 13-29.

6. Davide MAFFI, *Il Baluardo della Corona. Guerra, esercito, finanze e società nella Lombardia seicentesca (1630-1660)*, Florència, Le Monnier Università, pàg. 9-66.

7. Ambrosio BORSANO, «Papeles relativos a don Ambrosio Borsano (1669-1698)», dins INSTITUTO DE HISTORIA Y CULTURA MILITAR, *Colección Aparici*, Madrid, tom XL, fol. 4.635 i ss.

8. MAFFI, *Il baluardo della ...*, pàg. 46-54.

9. Marino VIGANÒ, «Le portafeuille de Gaspare Beretta (1620-1703) à la Bibliothèque Trivulziana de Milan: plans et mémoires pour servir l'Espagne», dins Vincent MAROTEAUX i Émile D'ORGEIX (dir.), *Portafeuilles de plans: projet et dessins d'ingénieurs militaires en Europe du xve au xixe siècle*, Bourges, Archives départementales du Cher, pàg. 150-151. Luciano RONCAL, «Gaspare Beretta», dins Paolo BOSSI, Santino LANGÉ i Francesco REPISHTI (ed.), *Ingegneri ducali e camerale nel Ducato e nello Stato di Milano (1450-1706). Dizionario biobliografico*, Florència, Firenze, 2007, pàg. 44-46.

10. VIGANÒ, «Le portafeuille de...», pàg. 158; Damiano IACOBONE, «I sistemi di fortificazione "allà Vauban" visti d'all'Italia», *Opus. Quaderno di Storia dell'Architettura e Restauro* (Pescara), 7 (2003), pàg. 365-380.

11. Martha D. POLLAK, *Military Architecture Cartography and the representation of the early modern european city*, Chicago, Newberry Library, 1991; David BUISSERET, *La Revolución cartográfica en Europa, 1400-*

realitzà importants contribucions, tal com ho palesa el seu plànol *Sitio y defensa de la Ciudad de Pavia*, de 1655 (*Figura 1*).¹²

Després del seu ingrés en l'exèrcit espanyol, i fins 1658, Borsano seguí Beretta en algunes de les principals confrontacions bèl·liques que es produïren entre les forces espanyoles i les franceses al nord d'Itàlia: la defensa de Pavia, el 1655, i el setge de Valenza, al Piemont, el 1658.¹³ Fou aleshores quan es formà com a enginyer militar.¹⁴ Aquesta etapa es va cloure el 1659, amb la firma del Tractat dels Pirineus que, entre d'altres coses, paralitzava les activitats militars al nord d'Itàlia i deixava l'Estat de Milà en mans de la Monarquia Hispànica.¹⁵

A principis de la dècada de 1660, Borsano fou enviat a la península Ibèrica, destinat a l'exèrcit d'Extremadura com a ajudant d'enginyer militar. Com a membre d'aquest exèrcit, participà en les operacions bèl·liques que Juan José de Àustria dirigí contra els independentistes portuguesos a la frontera extremenya. Aquesta participació el dugué a traçar un nombre força considerable de plànols de fortaleses i ciutats de tot el territori fronterer situat entre Extremadura i el sud de Portugal.¹⁶

Més tard, el 22 de juliol de 1672, s'ordenà el seu trasllat a Barcelona, ja que, segons deia el secretari del Consell de Guerra, Pedro Coloma y Escolano, «hace allí mucha falta».¹⁷ L'esclat, aquell mateix any, de l'anomenada Guerra d'Holanda, acabaria provocant, entre 1673 i 1678, una confrontació bèl·lica entre Espanya i França que tindria Catalunya com un dels seus escenaris principals. Un dels objectius fallits de l'exèrcit francès durant aquesta guerra fou la presa de Girona, que els havia de permetre situar-se a les portes de Barcelona.¹⁸

El període de treva, però, no durà gaire, ja que, entre 1683 i 1684, tingué lloc una altra conflagració entre les dues monarquies: l'anomenada Guerra de Luxemburg, que de nou tingué el territori català com a escenari bèl·lic. D'altra banda, entre 1687 i 1689, una bona part del Principat es veié afectada per l'anomenada Revolta dels Barretines. Aquell mateix any 1689 s'inicià també un conflicte bèl·lic d'abast molt més gran: la Guerra dels Nou Anys, el desenvolupament de la qual fou molt adversa per a la Monarquia Hispànica, i en particular per la ciutat de Barcelona, que fou objecte, el juliol del 1691, d'un

1800. *La representación de los nuevos mundos en la Europa del Renacimiento*, Barcelona, Paidós, 2005; Annalisa DAMERI, *La città di carta. Disegni dal Krigsarkivet di Stoccolma*, Turí, Politecnico di Torino, 2013.

12. DAMERI, *La città...*, pàg. 53-56.

13. BORSANO «Papeles relativos a ...», fol. 4.635 i ss.

14. Paolo BOSSI i Francesc NADAL, «Ambrosio Borsano e la scuola di ingegneria militare de Milano (1633-1660)», en curs de publicació.

15. MAFFI, *Il Baluardo della...*, pàg. 57-66.

16. Isabel TESTÓN NÚÑEZ, Carlos SÁNCHEZ RUBIO i Rocío SÁNCHEZ RUBIO, *Planos, guerra y frontera. La Raya Luso-Extremeña en el Archivo Militar de Estocolmo*, Badajoz, Gabinete de Iniciativas Transfronterizas. Junta de Extremadura, 2003; Rocío SÁNCHEZ RUBIO, Isabel TESTÓN NÚÑEZ i Carlos SÁNCHEZ RUBIO, *Imágenes de un imperio perdido. El Atlas del Marqués de Heliche. Plantas de diferentes plazas de España, Italia, Flandes y las Indias*, Badajoz, 4 Gatos, 2004; Richard L. KAGAN, *La memoria ausente. Cartografía de España y Portugal en el Archivo Militar de Estocolmo*, Badajoz, 4 Gatos, 2009, 1CD.

17. BORSANO «Papeles relativos a...», tom XL, fol. 4.635 i ss.

18. JANÉ, *Catalunya i França...*, pàg. 107.

terrible bombardeig per part de l'armada francesa.¹⁹ Sis anys després, l'estiu de 1697, Barcelona tornà a ser objecte d'un duríssim setge per part de l'exèrcit francès, que obligà els defensors a capitular.²⁰

Tot aquest seguit de guerres van fer que la carrera militar de Borsano es desenvolupés bàsicament a Catalunya, des de 1672 fins que es llicencià de la vida militar l'any 1694. Aquesta carrera el dugué a ser nomenat mestre de camp el 31 de maig de 1681, arran de la mort del també italià Gerónimo Rynaldi, mestre de camp i enginyer major de l'exèrcit de Catalunya.²¹ Durant aquests anys, Borsano produí una diversa i nombrosa cartografia militar del territori català que avui es troba dispersa en multitud d'arxius públics i privats d'arreu d'Europa i que és formada per quatre tipus de documents diferents: plantes de fortalises, plànols i vistes de ciutats i mapes regionals.

Els plànols i la vista de Barcelona d'Ambrosio Borsano

Borsano traçà diversos documents cartogràfics manuscrits referits a Barcelona. De moment, s'han localitzat quatre plànols i una vista. Tres dels plànols i la vista formen part de tres documents cartogràfics manuscrits que es conserven a la Biblioteca Nacional de España i que contenen diversos mapes, plantes de fortalises, plànols i vistes de ciutats i de places fortes, en la seva major part, de Catalunya. Pel que fa al quart plànol, es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i constitueix una peça única. Es tracta d'una documentació de caire militar, ja que l'objectiu principal de representació cartogràfica és el sistema defensiu de la ciutat: les seves muralles i baluards, el castell de Montjuïc i la xarxa viària que connectava tot aquest sistema defensiu.

ELS PLÀNOLS DE BARCELONA D'AMBROSIO BORSANO

Els plànols que es conserven a la Biblioteca Nacional de Madrid formen part de tres documents cartogràfics que poden ser considerats com veritables atlas militars: el manuscrit 12.681, catalogat com a *Planos de fortificaciones y mapas de Cataluña, Cerdaña, Ceuta y Guipúzcoa*, sense data; el manuscrit 12683, catalogat com a *Planos de ciudades y fortificaciones de Cataluña y Cerdaña*, també sense data; i el mapa titulat *El Principado de Cattaluña y condados de Rosellón y Cerdaña*, de 1687. Els atlas militars estaven dedicats la seva major part a la representació de ciutats i places fortes i constituïen un dels productes més destacats de la cartografia militar de l'època.²²

19. Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre dues guerres. Economia i vida quotidiana (1652-1714)*, Vic, Eumo, 2005, pàg. 147-152.

20. ESPINO, *Cataluña durante el Reinado...*, pàg. 182-191; GARCIA ESPUCHE, *Barcelona entre...*, pàg. 153-198.

21. BORSANO «Papeles relativos a...», tom XL, fol. 4.635 i ss.

22. Charles VAN DEN HEUVEL, «Atlascity. Problems in defining and digitising military manuscript atlases», dins Isabelle WARMOES, Émile D'ORGEIX i Charles VAN DEN HEUVEL (dir.), *Atlas militaires manuscrites européens (XVIIe-XVIIIe siècles)*, Paris, Musée des plans-reliefs, 2003, pàg. 11-26; Raphaël MASSON i Alain

El manuscrit 12.681 aplega un seguit de documents cartogràfics molt diversos (una planta d'una fortificació, sis plànols de places fortes i tres mapes geogràfics), alguns dels quals són obra de Gerónimo Rynaldi i d'altres són d'Ambrosio Borsano. Tot i que cap d'aquests mapes està datat, podem considerar aquest document com el més antic dels quatre que estudiem, per diverses raons. En primer lloc, perquè els plànols estan relligats juntament amb uns fulls que contenen un estat de comptes de caixa corresponents als anys 1659-1661. En segon lloc, perquè Gerónimo Rynaldi va morir el 1681 i, per tant, una bona part dels mapes estarien relacionats amb la Guerra d'Holanda. I en tercer lloc, perquè hi ha un plànol de la ciutat de Ceuta signat per Ambrosio Borsano, que amb molta probabilitat va ser traçat el 1671, any en què aquest enginyer estava destinat al presidi de Gibraltar a les ordres del comte de Montijo.

El primer mapa d'aquest manuscrit és un plànol policrom de Barcelona signat per Ambrosio Borsano (*Figura 2*). Està traçat a una escala c. 1:4.450 i té una escala gràfica en peus geomètrics. La seva grandària és de 90 x 43 cm, l'orientació geogràfica està indicada mitjançant una fletxa i el relleu està representat amb un sistema d'ombregat característic de la producció cartogràfica de Borsano. A més, té una orla titulada «Relación de los puestos de la Ciudad de Barcelona». La forma de la cartella i el tipus d'informació continguda constitueixen uns dels elements cartogràfics més característics, tant de la cartografia elaborada per Borsano com de l'escola milanesa de cartografia militar.

Aquesta cartella conté una relació ordenada alfabèticament de disset llocs d'interès militar de la ciutat de Barcelona, vuit dels quals estan dedicats a la seva façana marítima. Així, d'aquesta àrea hi són indicats: la porta del Mar, el baluard del Migdia, el baluard de Llevant, el baluard del Rei, les Drassanes, el baluard de Santa Eulàlia, la plataforma de Sant Francesc i el baluard de Sant Raimon, el moll i el far («Linterna»). D'altra banda, en el plànol apareix ben representada tant la muntanya com el castell de Montjuïc, indicant la situació d'algunes parts d'aquesta fortalesa («fortificación trazada y empezada»). També hi és representat el territori de la futura Barceloneta amb el desguàs al mar del Rec Comtal, que en aquest plànol és anomenat «Secha».

El segon manuscrit, 12.683 està format per dotze plànols i plantes de poblacions i forteses catalanes i per una vista. Aquest atlas conté en la primera pàgina la firma d'Ambrosio Borsano, així com una dedicatòria a Antonio Paniagua y Zúñiga, que va ser general d'artilleria dels exèrcits d'Extremadura i Catalunya. Tot i que cap dels plànols d'aquest atlas està datat, dues circumstàncies apunten a que fou traçat durant la Guerra d'Holanda. Una d'aquestes circumstàncies rau en el fet que, el 1674, Antonio Paniagua era mestre de camp general de Catalunya, mentre que l'altra és el fet que en el plànol d'aquest manuscrit relatiu a Puigcerdà hi és representat el sistema defensiu existent abans que aquesta població fos presa per l'exèrcit francès l'any 1678 i l'enderroqués.²³

MORGAT, «Les atlas militaires royaux des bibliothèques de la Défense: deux manuscrits à peintures du Grand Siècle», dins WARMOES, D'ORGEIX i HEUVEL, *Atlas militaires manuscrites...*, pàg. 187-204.

23. CORTADA, *Estructures territorials, urbanisme i...*, pàg. 293-294.

El plànol de Barcelona d'aquest atlas duu per títol «Barcelona» (*Figura 3*). Està traçat a una escala aproximada 1:6.200 i conté una escala gràfica en canes catalanes («200 canas catalanas de cinco pies cada cana»). Té una grandària de 90 x 41 cm i està format per dos fulls de paper enganxats. Es tracta d'un document policrom on es poden distingir cinc colors: blau, gris, negre, ocre i vermell. L'orientació geogràfica està indicada mitjançant una fletxa i el relleu està representat també mitjançant un sistema d'ombregat. D'altra banda, en el marge superior esquerra hi ha una cartel·la titulada «Relación de los Puestos de la ciudad de Barcelona», que conté una relació numerada amb trenta-sis llocs d'interès militar de la ciutat de Barcelona. D'aquests llocs n'hi ha tretze dedicats als següents elements del port i la façana marítima de Barcelona: el portal de Mar, el baluard del Migdia, la plataforma del Rec Comtal, el baluard de Llevant, la porta de les Drassanes, la mitja lluna de terra, el baluard del Rei, les Drassanes, la porta de les Drassanes orientada a la ciutat, el baluard de Santa Eulàlia, la torre de les Puces, la plataforma de Sant Francesc, el baluard de Sant Raimon, el moll i el far («Linterna»). D'altra banda, en el plànol apareix molt ben representada la muntanya i el castell de Montjuïc, indicant la situació d'algunes parts d'aquesta fortalesa («fortificación empezada y casi demolida»). També hi és representat a llevant del moll amb el desguàs del Rec Comtal al mar, així com una part de l'àrea del futur Poblenou.

El tercer plànol de Barcelona forma part del mapa titulat *El Principado de Cataluña y condados de Rosellón y Cerdeña* (1687). Aquest mapa és el document cartogràfic més conegut i important d'Ambrosio Borsano i hi va estar treballant durant dotze anys.²⁴ Es tracta d'un document d'una grandària molt considerable (221 x 167,5 cm) que pot ser considerat, de fet, com un altre atlas militar, ja que inclou, formant una orla que envolta el mapa de Catalunya, uns altres setze plànols i plantes de poblacions i fortalises catalanes, així com cinc vistes de ciutats catalanes. Unes poblacions i fortificacions que constituïen, tal com explica Antonio Espino, els principals elements del sistema defensiu de la Catalunya de l'època.²⁵

El plànol relatiu a la Barcelona es titula «Ciudad de Barcelona», està traçat a una escala aproximada 1:7.000, és policrom i té una grandària de 30 x 24 cm (*Figura 4*). El relleu també està representat mitjançant un sistema d'ombregat i al bell mig de l'espai dedicat a representar la ciutat de Barcelona hi ha una orla que conté una escala gràfica de 1.000 peus geomètrics. Es tracta, però, d'una versió reduïda dels altres plànols de Barcelona, ja que no hi és representat el castell de Montjuïc ni conté cap orla amb la relació numèrica dels principals elements defensius de la ciutat. En aquest sentit, sembla clar que la seva funció principal era bàsicament decorativa.

24. GALERA, «Cataluña. 1687...», pàg. 133-135; Francesc NADAL, «El mapa de Catalunya d'Ambrosio Borsano (1687)», dins Jesús BURGUEÑO (ed.), *El mapa com a llenguatge geogràfic. Recull de textos històrics (ss. XVII-XX)*, Barcelona, Societat Catalana de Geografia, 2008, pàg. XXIII-XXIX.

25. Antonio ESPINO LÓPEZ, «Las fortificaciones catalanas a fines del siglo XVII: la obra de Antonio Borsano», dins *Arquitectura e Iconografía artística militar en España y América. Jornadas nacionales de Historia Militar, 1993*, Sevilla, Cátedra General Castaños, Cuartel General de la Región Militar Sur, pàg. 93-116.

El quart plànol es titula també «Ciudad de Barcelona», es conserva a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i no forma part de cap atlas militar (*Figura 5*).²⁶ Està sense datar ni signar. Tanmateix, atesa la seva similitud amb els altres tres plànols, creiem que cal atribuir la seva autoria a Ambrosio Borsano. Es tracta d'un plànol manuscrit policrom sobre paper vegetal, la grandària del qual és de 62 x 100 cm. L'orientació geogràfica està expressada mitjançant una rosa dels vents i el relleu mitjançant un sistema d'ombregat.

De forma similar als dos primers plànols de Barcelona d'Ambrosio Borsano analitzats, també conté una orla titulada «Declaración de los Nombres de los Puestos alrededor de la Ciudad de Barcelona», on s'indiquen vint-i-cinc llocs d'interès militar d'aquesta ciutat, dotze dels quals estan dedicats al port o a la façana marítima de Barcelona. Així, hi són indicats, de forma numèrica, els següents elements d'aquesta àrea: la porta del Mar, el baluard del Migdia, el baluard de Llevant, mitges llunes de terra enderrocades, la porta de Sant Beltran, el baluard del Rei, les Drassanes, el baluard de Santa Eulàlia, la Torre de les Puces, la plataforma de Sant Francesc, el baluard de Sant Raimon, el moll vell i el moll nou (el far).

D'altra banda, en aquest plànol apareix molt ben representada la muntanya i el castell de Montjuïc, indicant-se «ornaveques empezados en tiempos de S.A. Don Juan de Austria». També hi ha dibuixada «una comunicació vieja de Mongiouique a la ciudad». A més, hi apareix cartografiada la Rambla de Barcelona amb el recinte murallat, les seves portes i els principals edificis públics i religiosos. També hi són representats diversos elements del paisatge urbà situats fora muralles, com el Rec Comtal i els molins adjacents a l'àrea del Portal Nou, el convent de Jesús, les ruïnes del convent de Valldonzella, la Creu Coberta, el convent caputxí de Santa Madrona, la capella de Sant Ermengol, el fossar dels Indis, l'església de Sant Bertran, la capella de Sant Joan situada en el moll vell i diverses masies.

LA VISTA DE BARCELONA

Possiblement, la «Vista de Barcelona» dibuixada per Borsano constitueix la millor imatge coneguda del seu gènere de la façana marítima de Barcelona de finals del segle XVII (*Figura 6*). En aquest sentit, cal dir que és més realista que la «Veue de Barcelonne de sa rade» que apareix en el *Recueil des cartes et costes de Catalogne et des isles de Majorque Minorque et Yvice* fet per l'enginyer militar francès Pène el 1680.²⁷ I és anterior a l'excel·lent vista titulada «Veue ou profil de Barcelone capitale de Catalogne» gravada el 1696 pel cartògraf francès Nicolas de Fer.²⁸ A l'hora de dibuixar-la, Borsano adoptà el model de vista de Barcelona imperant des de la dècada de 1640, un model on apareix, en primer terme, el far i el moll vell i, a

26. En el treball d'ALBERCH i CABALLÉ, «La ciutat a través del temps...», pàg. 42-43, aquest plànol va ser catalogat com una obra d'autor desconegut i relacionada amb la Guerra de Successió.

27. *Recueil des cartes et costes de Catalogne et ...*, pàg. 34-35.

28. Montserrat GALERA, Francesc ROCA i Salvador TARRAGÓ, *Atlas de Barcelona. Segles XVI-XX*, Barcelona, Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya, 1982, pàg. 60-61; Ramon SOLEY, *Atles de Barcelona, Mediterrània*, 1998, vol. 1.

continuació, en un segon pla, la part de la façana marítima compresa entre el castell de Montjuïc i la part del Pla de Barcelona més propera al baluard de Llevant.²⁹

La vista de Borsano està situada en la part central del marge inferior del seu mapa *El Principado de Cataluña y condados de Rosellón y Cerdaña* (1687). Té una grandària de 23,5 x 73 cm i fou dibuixada emprant diversos colors i adoptant el sistema de la perspectiva cavallera. Va acompanyada de dues orles i està bellament guarnida amb motius artístics. Així, en el marge inferior dret de la vista, a l'espai on es troba avui la platja de la Barceloneta, hi ha dibuixats quatre *putti* o amoretts. La primera orla està situada en el marge superior de la vista i conté el títol. La segona es troba en el marge inferior esquerre i conté la «Explicación de los números» que apareixen a la vista. Aquesta orla està bellament decorada amb motius florals i amb els busts de dues dones nues de perfil.

En aquesta «Explicación» hi ha una relació numerada amb els següents vint-i-tres elements del paisatge barceloní: el castell de Montjuïc (1); l'església de Sant Bertran (2); les Drassanes (3); l'església de Santa Maria del Pi (4); la catedral, designada com a «Seo» (5); l'església de Santa Maria del Mar (6); el Palau del Virrei (7); la Llotja (8); l'església de Santa Catarina (9); l'església de Sant Agustí (10); l'església de Sant Francesc (11); l'església de la Mercè (12); l'església dels Sants Just i Pastor (13); l'església de Santa Madrona (14); el baluard del Rei (15); la plataforma de Sant Francesc (16); el baluard de Sant Ramon (17); la Porta de Mar (18); el baluard de Migdia (19); el baluard de Llevant (20); la llanterna o far (21); la plataforma de Sant Francesc de Borja (22); i la capella de Sant Joan (23).

A més d'aquests elements, la seva lectura ens permet copsar-ne de molts d'altres del paisatge marítim i portuari de Barcelona. Així, en primer lloc, i de forma destacada, hi ha un reducte o fort militar, situat en l'extrem del moll vell, més enllà de la llanterna. A continuació, en un segon pla, s'hi pot veure el barri de barraques de fusta, que es trobava emplaçat prop del Portal de Mar i de la platja.³⁰ També es pot veure la Creu de Mar, aixecada entre el Portal de Mar i aquest barri de barraques. I al fons de la vista, hi ha el perfil de la serra de Collserola, traçat de forma més realista que com apareix en la majoria de les vistes dibuixades amb anterioritat.

29. GARCIA ESPUCHE, «La imatge global (1585-1758)...», pàg. 77-102; Albert GARCIA ESPUCHE, *Barcelona, 1700*, Barcelona, Empúries, pàg. 28-33.

30. GARCIA ESPUCHE, *Barcelona, 1700...*, pàg. 26-27.

Figura 1. Sitio y defensa de la Ciudad de Pavia, Gaspare Beretta, 1655, ms. col.

Font: Krigasviert, Estocolm; reproduït a Annalisa Dameri, 2013, pàg. 43.

Figura 2. Barcelona, Ambrosio Borsano, s.d.; Font: Biblioteca Nacional de España; còpia monocroma del Mss/ 12.681.

Figura 3. Barcelona, Ambrosio Borsano, s.d.. Font: Biblioteca Nacional de España; Mss/ 12.683.

Figura 4. «Ciudad de Barcelona», dins *El Principado de Cattaluña y condados de Rosellón y Cerdaña* d'Ambrosio Borsano (1687). Font: Biblioteca Nacional de España.

Figura 5. Ciudad de Barcelona, Ambrosio Borsano, s.d. Font: Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, núm. Registre. 2.825.

*Figura 6. «Vista de la Ciudad de Barcelona», dins *El Principado de Cataluña y condados de Rosellón y Cerdaña* d'Ambrosio Borsano (1687). Font: Biblioteca Nacional de España.*

